

FYODOR DOSTOEVSKIYNING "TELBA" ROMANIDA BADIY PORTRET VA QAHRAMONLAR RUHIYATINING OCHILISHI (KNYAZ MISHKIN VA PARFEN ROGOJIN OBRAZLARI MISOLIDA)

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.048>

Yoqubova Nasiba Rasuljon qizi
QoqonDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada F.Dostoyevskiyning mashhur "Telba" romanidagi bosh qahramonlar- Knyaz Mishkin va Parfen Rogojinning tashqi qiyofasi va ichki olami o'rtasida kechadigan jarayonlarning bog'liqligi tahlil qilinadi. Muallif badiiy tasvir vositalari orqali qahramonlar o'rtasidagi ziddiyatlarni qanday yo'l bilan ochib berganligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: roman, portret, bosh qahramon, konflikt, antiteza, xarakter, badiiy g'oya

ARTISTIC PORTRAIT AND DISCOVERY OF THE SPIRIT OF THE HEROES IN FYODOR DOSTOEVSKY'S NOVEL "THE MADMAN" (ON THE EXAMPLE OF THE IMAGES OF PRINCE MYSHKIN AND PARFEN ROGOZHIN)

Yakubova Nasiba Rasuljon kizi
QoqonDU

Abstract: This article analyzes the relationship between the external portrait and the inner world of the main characters of Fyodor Dostoevsky's novel The Idiot - Prince Myshkin and Parfen Rogozhin. The study examines how the author reveals the conflict between the characters through artistic and descriptive means.

Keywords: novel, portrait, main character, conflict, antithesis, character, artistic idea

Bog'bon bilgay xazonni begumon,

Bir kishi ko'rganini goh ko'rmas jahon (Rumiy)

Kirish. "Go'zallik dunyoni qutqaradi",- degan mashhur g'oya asosida yaratilgan komil inson masalasi Fyodor Dostoyevskiyning jahonga tanilgan "Telba" asarining falsafiy-psixologik muammolaridan biri sanaladi. Yozuvchi jamiyatda mutlaqo samimiy, butunlay fisqu fujur, adovat va qabihliklardan xoli bo'lgan inson bo'lishi mumkin yoki mumkin emasligi haqidagi savollarga asar qahramonlari orqali javob qidiradi.

Fyodor Dostoyevskiy jahon adabiyotida psixologik tahlilning eng yirik vakillaridan biri hisoblanadi. Yozuvchining asarlarida uning falsafiy, psixologik va diniy mazmundagi qarashlari o'z ifodasini topganini ko'rishimiz mumkin. Ijodkorning asarlarida ezgulik, kechirimlilik, xushfe'llilik va rahmdillikka nisbatan yovuzlik, gumrohlik, kibrlik, mansabparastlik kabi illatlarning zidlanishini guvohi bo'lamiz. Adib asar qahramonlarining ichki kechinmalarini ochib berishda esa badiiy portret, konflikt va dialog kabi tasvir vositalaridan keng ko'lamda foydalangan. Dostoyevskiyning mana shunday chuqur falsafiy-psixologik qarashlarini aks ettirgan roman "Telba"dir. Bu asar o'zining kompozitsion qurilishi va personajlar tizimi orqali kitobxonlar ko'nglidan joy olgan. Unda "agar dunyoga butunlay pok, mehribon va halol inson kelsa, jamiyat uni qanday qabul qiladi?" degan falsafiy savol ilgari suriladi. Shuning uchun asarning ekspozitsiyasida keltirilgan poyezd sahnasining o'zidayoq kitobxon butun roman haqida tasavvur hosil qilishi mumkin.

Asosiy qism. Knyaz Lev Nikolayevich Mishkin - komil inson ramzi. U "Telba" romanida Dostoyevskiy tomonidan yaratilgan eng mukammal asar qahramoni, oqko'ngil, bolalardek sodda va beg'ubor personaj. Yozuvchi uni asarda quyidagicha tasvirlaydi.

"...ёши йигирма олти ёхуд йигирма еттиларга бориб қолган, анча бўйдор, қуюқ сочлари оч сарғишдан келган, чакаклари ичига ботган ва бир тутамгина, оппоқ оқариб турган, дикрайган соқол қўйган йигит киши эди. Унинг кўзлари катта-катта, мовий, синчков боқарди; нигоҳи аллақандай осойишта, лекин оғир, қандайдир ғалати бир ифодага тўлиқ эди..."[2.В-3].

Knyaz Mishkinning yuqori keltirilgan "rangpar chehrasi", "moviy ko'zlari" va "och sariq sochlari" beixtiyor kitobxonga xristianlik dinining asosiy siymosi Iso Masih qiyofasini yodga soladi. Darhaqiqat, muallifning asl maqsadi ham asarda Knyaz Mishkin obrazini Iso payg'ambarning prorotipi sifatida tasvirlash va uni romanning bosh qahramoni darajasiga ko'tarish edi. Yuqoridagi sifatlashlar orqali muallif Mishkinni jamiyatdagi boshqa insonlarga o'xshamasligini, dunyoviy ehtirolardan holi, ruhiy pok va anchagina falsafiy tafakkurga ega ekanligi uchun buzuq jamiyatga nisbatan "begonaligini" ko'rsatadi. Uning sokin va osoyishta nigohi barcha azoblarni kechiruvchi, shafqatli inson ekanligidan darak beradi. Asarda Knyaz Mishkin obrazi o'sha davr ijtimoiy muhitiga mutlaqo zid bo'lgan shaxs sifatida tasvirlanadi. U jamiyat vakillari tomonidan ko'p hollarda telba hattoki jinni deb ham qaraladi. Buning sababi shundaki, u davrda xalq orasida qalban pok, kechirimli va mehr-shafqatli insonlar deyarli uchramaydi. Aksincha, general Ivan Fedorovich Yepanchin va Afanasiy Ivanovich Totskiy kabi boy va mansabdor kishilar moddiy manfaat yo'lida har qanday insoniy tuyg'ularni toptab o'tishdan toymasligi, insonlarning ruhiy holatlariga nisbatan befarq bo'lganlar ko'pligi yoritiladi.

Knyaz Mishkin ulardan farqli ravishda kambagʻallarga achinadigan, yolgʻon va ikkiyuzlamachilikni kechira oladigan, hattoki oʻziga qilingan nohaqliklarga ham jahl bilan javob qaytarish oʻrniga shunchaki koʻz yumadigan oqkoʻngil qahramondir.

Masalan, knyaz asar voqealari davomida Kellerning oʻzi haqida nohaq yozgan maqolasini ham kechiradi, ularga nisbatan yana samimiy munosabatda davom etadi. Bu holat uni komil inson ekanligiga yana bir ishoradir. Agar Knyaz Mishkin asarda ruhiy poklik va ilohiy shafqat timsoli boʻlsa, uning poyezddagi hamrohi Parfen Rogojin muallif tomonidan cheksiz ehtiros, jismoniy kuch va moddiy dunyo quli sifatida tasvirlanadi. Dostoyevskiy aynan mana shu ikki asar qahramonini yonma-yon keltirish orqali "nur" va "zulmat", "ruh" va "jism" oʻrtasidagi umrbod kurashni ochib beradi. Asarda muallif uni quyidagicha yoritib beradi.

“...бўйчан, йигирма еттиларга кирган, сочлари қорамтир ва жингалак, кичиккина кўзлари ўтдай ёниб турган бир одам эди. Унинг бурни гўштдор ва пучуқ, юз суяклари туртиб чиққанди; юпқа лабларидан кибрли, сур, истеҳзога тўлиқ заҳарли табассум аримасди, аммо манглайи кенг ва баланд бўлиб, юзи иягига томон беўхшов хунук чўзилиб тушган, лекин манглайи кенг ва хушбичим бўлганлигидан юзининг бу нуқсони унчалик кўзга ташланмасди...” [2.В-4].

Bu portret tasvirida muallif asar qahramonining tashqi koʻrinishi va ruhiy (ichki) holatlari oʻrtasidagi bogʻliqlikni namoyish etishga harakat qiladi. Uning qoramtir sochlaridan zulmatga moyil, ogʻir ruhiy holatga ega, ehtirosga beriluvchan shaxs ekanligini koʻrishimiz mumkin. Oʻtkir nigohi esa shubhali xarakteri, rashkchi tabiati va ichki tarangligi borligining ramziy timsolidir. Yozuvchi uning istehzoli tabassumi orqali odamlarga ishonmasligini, nafrat va iztirobini, ruhiy beqarorligini ochib bergan. Uning obrazida ehtiros, magʻrurlik va keskinlik mujassam. Knyaz Mishkin xarakterida esa sofkoʻngillik, vijdon va xolislik yetakchilik qiladi, shuning uchun asardagi bu ikki qahramon oʻrtasida kuchli xarakterlararo konflikt mavjud. Ularning biri ilohiylikka intiluvchi obraz boʻlsa, yana biri mol-dunyo va kibrga berilgan personaj hisoblanadi. Asarda Rogojinning ehtiros, rashk va gʻazabini ifodalovchi "oʻtdek yonib turgan koʻzlari" Mishkinning moviy va sokin koʻzlariga antiteza sifatida keltirilgan. Muallif esa bu tasvir orqali yana bir bor inson tabiatidagi nur va zulmat oʻrtasidagi abadiy kurashni ochib berganligidan dalolat beradi.

Shunday qilib Rogojin orqali Dostoyevskiy insonning jismoniy ehtirolari uni kechirib boʻlmas halokatlarga yetaklashi mumkinligini tahlil qiladi. Asarning ikkinchi qismida Mishkin va Rogojin oʻrtasidagi but almashish jarayoni ushbu ikki personajni bir-biriga qarama-qarshi ekanligiga qaramay fojiaiy bogʻliqligini anglatadi. Bu voqea asarda Mishkin va Rogojin orasidagi keskin munosabatlarni ochib berishda katta ahamiyatga ega boʻlgan epizoddir. Bu epizodda asar qahramonlari bir-birlariga oʻzlarining xochlarini sovgʻa qilishadi. But esa nasroniylik dinida muqaddas ramz hisoblanib, mehr-oqibat va ruhiy poklikni anglatadi. Muallif aynan shu sahnada

Mishkin va Rogojinning tashqi qarama-qarshiliklari bo'lishiga qaramay, ma'lum darajada ruhiy (ichki) yaqinlik borligini ham ko'rsatib o'tadi. Mishkinda Rogojinga nisbatan nafrat tuyg'usi emas, aksincha, rahmdillik mavjud. Rogojin ham aslida bundan xabardor, ammo u o'zining ehtiroslarini yenga olmaydi. Shuning uchun xoch almashish sahnasi bu ikki qahramon orasida juda murakkab ruhiy-falsafiy jarayonni ochib beruvchi epizod sanaladi.

Yana bir epizod misolida asar bosh qahramonlarining ruhiyati va ularning o'zaro munosabatlaridagi ziddiyat, keskinliklarni tahlil qilish mumkin. Fyodor Dostoyevskiy "Telba" romanida Nastasya Filippovna obrazi yordamida Knyaz Mishkin va Parfen Rogojinning ruhiyatini yanada chuqurroq ochib beradi. Nastasya romanda toptalgan nomus, xo'rlangan go'zallik timsoli sifatida gavdalanadi. Muallif bu obrazni yaratishdan maqsadi jamiyatning shafqatsizligi va inson his-tuyg'ularining murakkabligini ifodalab berish edi.

Roman voqealari silsilasida Knyaz Mishkin Nastasya Filippovnaning o'tmishi va hozirgi kundagi ahvoriga nisbatan achinadi, shu bois unga mehr ko'rsatishga harakat qiladi. Knyaz uni jamiyat qurboni bo'lganligiga kuyinadi, uni har tomonlama qutqarishga intiladi, hattoki bu yo'lda u Nastasyaga uylanmoqchi ekanligini ham aytadi. Bu holat ham uning qalbi pok, samimiy komil inson ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Parfen Rogojin ham Nastasya Filippovnani sevadi, ammo uning muhabbati Mishkinnikidan mutlaqo farq qiladi. Rogojinning sevgisida rahm-shafqat emas, ehtiros va egalik hissi yuqori o'rinda turadi. U Nastasyaga har qanday yo'l bilan bo'lsa ham egalik qilishni istaydi. Shuning uchun uning muhabbati sekin-asta rashk, g'azab va ichki iztirobga aylanadi.

Fyodor Dostoyevskiy aynan shu personaj yordamida Knyaz Mishkin va Parfen Rogojin xarakterlarini bir-biriga zid holda yoritadi. Mishkin ma'naviy komillik va ilohiy rahmat ifodasi bo'lsa, Rogojin kuchli his-tuyg'u, hirs va nafs quliga aylangan salbiy asar qahramoni sifatida gavdalanadi. Nastasya Filippovna esa ushbu qarama-qarshi qahramonlar o'rtasida fojiaiy taqdirga ega bog'lovchi vazifasini o'taydi. Shu tariqa, roman qahramonlar ruhiyati orasidagi tafovut yanada keskinlashib, asarning g'oyaviy konfliktini hosil qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Fyodor Dostoyevskiy ning "Telba" romanida inson ruhiyati juda chuqur tasvirlangan. Asarda Knyaz Mishkin obrazi orqali muallif pok, mehribon va kechirimli inson qanday bo'lishi kerakligini ko'rsatishga harakat qilgan. Mishkin halol va samimiy bo'lgani uchun jamiyatdagi ko'p odamlar uni tushunmaydi. Parfen Rogojin esa unga qarama-qarshi xarakter bo'lib, boylikka berilgan, tez jahli chiqadigan va ehtiros bilan ish tutadigan odam sifatida tasvirlanadi. Shu sababli asarda yaxshilik bilan yomonlik, poklik bilan nafs o'rtasidagi kurash ikki qahramon misolida aniq ko'rinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dilmurod Quronov. Adabiyot nazariyasi asoslari -Toshkent.- "Innovatsiya-Ziyo" nashriyoti -2021. 67-68-betlar.
2. Fyodor Dostoyevskiy. Telba.- Toshkent.- "Bayoz" nashriyoti 2019. 4-5-betlar.
3. Nabijonava Madinabonu. Fyodor Dostoevskiyning "Telba" asarida Knyaz Mishkin obrazi tahlili. Maqola. Toshkent- "Ta'lim Innovatsiyasi va Integratsiyasi" jurnali 2025. 58-son 3-to'plam.